

УДК 34.03

Козинець О. Г.
к. і. н., доцент, завідувач кафедри історії та
теорії держави і права, конституційного права,
Чернігівський національний технологічний університет,
Макогін Н. О.
студентка гр. ППР-171,
Чернігівський національний технологічний університет

ПРАВОВА ПРИРОДА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Юридична відповідальність є однією з основних складових правового регулювання суспільних відносин. Незважаючи на глибокий ступінь її дослідженості у теорії права та галузевих юридичних науках, поняття юридичної відповідальності дотепер не має єдиного трактування і залишається дискусійним, через що у наукових джерелах тлумачиться по-різному.

Так, на думку О. Ф. Скакун «Юридична відповідальність – передбачені законом вид і міра обов'язку правопорушника потерпіти від примусового державно-владного позбавлення благ психологічного, організаційного або майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним і державою із факту правопорушення» [1, с.464].

С. В. Бобровник стверджує, що «Юридична відповідальність – це застосування в особливому процесуальному порядку до особи, що вчинила правопорушення, засобів державного примусу, що передбачені санкцією правової норми» [2, с.293].

З точки зору О. П. Недбайла «Юридична відповідальність – самостійна, ініціативна діяльність у межах норм права і тих ідеалів, для досягнення яких ці норми прийнятні» [3, с.50].

Професор М.В. Цвік вважає, що юридична відповідальність – це передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [4, с.375].

Такий плюралізм думок науковців до даної правової категорії зумовлені існуванням різних підходів до розуміння суті цього соціально-правового явища. Сучасні правознавці розрізняють перспективну та ретроспективну юридичну відповідальність. Для формування цілісної уяви про природу юридичної відповідальності, необхідно проаналізувати її види не лише окремо, а і дослідити їх понятійну єдність.

Перспективна (позитивна) юридична відповідальність – це сумлінне (відповідальне) виконання суб'єктом усіх правових приписів [5, с.231], усвідомлення свого боргу перед суспільством та державою. Вона виникає «уже тоді, коли особа приступає до виконання своїх обов'язків, а не тоді, коли їх не виконує, або починає діяти всупереч ним» [6, с.2].

Ретроспективна (негативна) юридична відповідальність полягає в закріпленому в законі обов'язку правопорушника перетерпіти з боку держави певні негативні наслідки за скоєне ним правопорушення [5, с.231].

Зміст позитивної юридичної відповідальності визначається правомірністю діяння, а негативної – наслідками за соціально шкідливі діяння.

На даному етапі розвитку юридичної науки переважають такі основні точки зору: 1) юридична відповідальність характеризується лише як позитивна, або лише як негативна;

2) юридична відповідальність поєднує у собі два вищезазначені аспекти, тобто є єдиною.

Однак, саме ретроспективна відповідальність є більш визначеною на правовому рівні, регламентується законодавством і мається на увазі, коли застосовується термін «юридична відповідальність», тому про неї і буде йти мова далі.

Важливим етапом дослідження інституту юридичної відповідальності є аналіз її ознак, які й визначають її правову природу.

Можна виділити такі ознаки юридичної відповідальності (у негативному аспекті):

1. Підставою для юридичної відповідальності є скоєне правопорушення, тобто конкретний факт протиправного, винного, соціально шкідливого діяння особи. Особливістю негативної юридичної відповідальності є те, що вона оцінює дію, яка вже була вчинена. Під час встановлення відповідальності має бути доведено, що особа вчинила правопорушення, ознаки якого містяться в законі.

2. Застосовується лише до визначених суб'єктів, тобто фізичних чи юридичних осіб, що вчинили правопорушення та, зважаючи на вік і психічний стан, можуть бути притягнуті до відповідальності.

3. Є реакцією державних органів або посадових осіб на вчинене правопорушення, що знаходить свій вияв в офіційній негативній оцінці поведінки суб'єкта – офіційному правозастосовному акті.

4. Має правову основу, тобто передбачається правовими нормами, що визначають дану поведінку як протиправну та містять санкцію.

5. Забезпечується державним примусом – специфічним впливом на людей, заснованим на організованій силі, що націлений на поновлення порушених прав і покарання винного, а також регламентується законом у чітко встановлених межах.

6. Здійснюється уповноваженим суб'єктом.

7. Відзначається настанням певних негативних наслідків для правопорушника внаслідок застосування санкцій особистого, майнового чи організаційного характеру, позбавлення певних прав, накладання обов'язків.

8. Має особливу процесуальну форму покладення та реалізації.

Таким чином, можна зробити висновок, що юридична відповідальність є одним із основних засобів забезпечення правопорядку. Вона являє собою різновид соціальної відповідальності, закріпленій у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать. Мета та сутність юридичної відповідальності полягають у цілеспрямованому впливі на поведінку суб'єктів за допомогою відповідних юридичних засобів, переважно примусового характеру, для надання суспільним відносинам системності і стабільності, їх впорядкування, уникнення різких соціальних конфліктів, втілення принципів соціальної справедливості.

Список літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч. / О. Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 656 с.
2. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / ред.: О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
3. Недбайло П. О. Система юридичних гарантій застосування радянських правових норм: монографія / П. О. Недбайло. – Львів: Віка, 1971. – 132 с.
4. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
5. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / С. Л. Лисенков. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 355 с.
6. Аземша І. Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції / І. Б. Аземша // Часопис Київського ун-ту права. – 2010. – № 2. – С. 54 – 57.